

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 19 (2021)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.19.9

Edmund Juško

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0002-7398-7817

Andrzej Niedojadło

Tarnowska Szkoła Wyższa

ORCID 0000-0002-4525-2549

Działalność czytelni dla uczniów w szkołach średnich autonomicznej Galicji

Celem artykułu jest przedstawienie zarysu problemu działalności czytelni organizowanych w szkołach średnich autonomicznej Galicji, ich organizacji, roli, celów, form pracy oraz uzyskiwanych wyników. Kwestia roli czytelni w zakresie dydaktycznym i wychowawczym dla uczniów szkół średnich autonomicznej Galicji nie jest zbyt często poruszana w literaturze przedmiotu. Istotne znaczenie dla powyższej tematyki ma publikacja Bożeny Wałek przedstawiająca rolę czytelni uczniowskich i kółek naukowych w procesie kształcenia i wychowania uczniów w galicyjskich szkołach średnich¹, wycinkowo zagadnienie to pojawiało się również w publikacjach omawiających funkcjonowanie szkolnych bibliotek². Przedstawiony w artykule materiał jest zatem formą kontynuacji przykładowego ukazania funkcji, jaką pełniły czytelnie dla uczniów szkół średnich autonomicznej Galicji, i nie wyczerpuje zagadnienia.

Rada Szkolna Krajowa w 1904 roku podjęła decyzję o organizowaniu czytelni w galicyjskich szkołach średnich uczniowskich³. Decyzja ta wynikała z jednej strony z ówczesnej ogólnej sytuacji polityczno-społecznej charakteryzującej się wzrostem nastrojów narodowych, widocznym również w postawie nauczycieli i uczniów, a z drugiej – z zachęty ze strony samych władz szkolnych. By zorganizować taką czytelnię w szkole, potrzebna była zgoda Rady Szkolnej Krajowej oraz zatwierdzenie przez nią regulamin uchwalony przez nauczycieli danej szkoły. Zasadniczym celem tworzonych czytelni było pogłębianie i uzupełnianie nabytych już w szkole wiadomości⁴ oraz rozwój indywidualnych zainteresowań i umiejętności poszczególnych uczniów. Ponadto,

1 B. Wałek, *Czytelnie uczniowskie i kółka naukowe w procesie kształcenia i wychowania uczniów w galicyjskich szkołach średnich (w świetle sprawozdań szkolnych z lat 1904–1917)*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2016, nr 4 (23), s. 65–90.

2 H. Falkowska, *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966.

3 Tamże, s. 55.

4 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za rok szkolny 1907*, Przemyśl 1907, s. 24.

co wiązało się z kwestią wychowawczą, celem działalności czytelni uczniowskich było „pożyteczne spędzanie wolnych chwil przez młodzież klas wyższych”⁵. W czytelniach i proponowanych przez nie formach pracy wychowawczej i samokształceniowej Rada Szkolna Krajowa widziała istotny środek zapobiegawczy demoralizacji młodzieży „poprzez dostarczanie w chwilach wolnych od nauki godziwej a zdrowej rozrywki i podania możliwości pogłębienia i rozszerzenia nabytej wiedzy przez samodzielną pracę”⁶.

W trakcie trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich Galicji, zorganizowanej w 1909 roku, Józef Słotwiński, dyrektor gimnazjum w Jaśle, przedstawił pięcioletnią działalność czytelni w kierowanej przez niego placówce, mówiąc m.in.: „Czytelnia wreszcie niechaj będzie dla uczniów miejscem ich zebrań pozaszkolnych, ich rozrywek i zabawi pogawędki. Młodzież potrzebuje od czasu do czasu zejść się liczniej poza godzinami nauki, pomówić o sprawach związanych z jej życiem i potrzebami, zabawić się i rozerwać”⁷. W pracy wychowawczej czytelni zwracał także uwagę na kształtowanie uczuć narodowych i patriotycznych poprzez „urządzanie wieczorków poświęconych rocznicom narodowym [...] izb szkolnych i w rocznicach wypadków dziejowych”⁸.

Czytelnie były sukcesywnie zakładane w poszczególnych szkołach średnich, przede wszystkim do momentu wybuchu Wielkiej Wojny. Korzystali z nich w zdecydowanej większości uczniowie klas starszych, VI–VIII. Działały one z reguły od października do maja minimum raz w tygodniu po południu lub wieczorem w wymiarze 2–3 godzin⁹. Frekwencja uczniów była wyższa jesienią i zimą, ulegała natomiast zmniejszeniu w miesiącach późnowiosennych i letnich, co uważane było za objaw naturalny, „boć gdy słońce zagrzeje i zazielenią się zboża, niechaj chłopiec idzie w pola i lasy i tam się bawi i czyta”¹⁰. Ogólna frekwencja uczniów w czytelniach była różna, od niskiej po znaczną, z biegiem czasu w części szkół wzrosła, w części wręcz przeciwnie: „życie w czytelniach młodszych słabnie w miarę jak czytelni lat przybywa – objaw to smutny a z naszym słomianym zapałem tak zgodny!”¹¹. Od strony organizacyjnej czytelnię zarządzali kurator, którym był jeden z nauczycieli, rzadko dyrektor¹², oraz zarząd składający się z uczniów wybranych przez młodzież lub wyznaczonych przez dyrekcję. Nadzór nad całością pracy czytelni powierzano kolejnym nauczycielom.

5 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1910*, Wadowice 1910, s. 26.

6 *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1906/1907*, Lwów 1907, s. 40.

7 J. Słotwiński, *Czytelnie i kółka naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich odbytej we Lwowie w dniach 23 i 24 marca 1908*, Lwów 1909, s. 39.

8 Tamże, s. 39.

9 B. Wałek, dz. cyt., s. 68.

10 J. Słotwiński, dz. cyt., s. 35.

11 Tamże, s. 36.

12 *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909*, Lwów 1910, s. 105.

Jedną z pierwszych czytelni powstała w gimnazjum w Jaśle już w 1901 roku¹³. Uczniowie mieli do dyspozycji książki i czasopisma wypożyczane z biblioteki nauczycielskiej, ponadto mogli korzystać z gier towarzyskich oraz w ramach działalności naukowej czytelni wygłaszać referaty tematycznie związane z polską literaturą oraz historią¹⁴. W następnych latach powstawały kolejne czytelnie: w 1902 roku zaczęły działać w gimnazjach w Sanoku i Bochni, w roku szkolnym 1905/1906 funkcjonowało zaś 15 czytelni utworzonych w I gimnazjum w Tarnowie, II gimnazjum w Rzeszowie, Bochni, Jaśle, Wadowicach, Żłoczowie, Nowym Sączu, we Lwowie (w II, III i V gimnazjum oraz II szkole realnej) oraz Krakowie (w III i IV gimnazjum oraz I i II szkole realnej)¹⁵. W kolejnym roku szkolnym, 1906/1907, czytelnie istniały już w 36 szkołach średnich, nowe powstały w Krośnie, Brzeżanach, Dębicy, Jarosławiu (w gimnazjum i szkole realnej), Samborze, Sanoku, Stryju, we Lwowie (I i IV gimnazjum oraz w filii V gimnazjum), w Podgórzu (w VI gimnazjum i II szkole realnej), w Przemyślu (I i II gimnazjum), w Rzeszowie (I gimnazjum), Stanisławowie (I gimnazjum), Tarnopolu (w I gimnazjum, filii polskiego gimnazjum oraz szkole realnej), Tarnowie (II gimnazjum) oraz Bąkowicach¹⁶.

Podsumowując rozwój czytelni w roku szkolnym 1908/1909 Rada Szkolna Krajowa stwierdziła, że „czytelnie istniały w roku sprawozdawczym z bardzo nielicznymi wyjątkami we wszystkich szkołach średnich w kraju”¹⁷. Czytelnie nie funkcjonowały więc we wszystkich szkołach. Przyczyn takiego stanu rzeczy było kilka: brak środków finansowych na zakup książek i czasopism, brak odpowiednich pomieszczeń czy też niechętna postawa nauczycieli bądź dyrekcji z racji istnienia w szkole bibliotek, często z osobnymi działami przeznaczonymi dla uczniów.

Przed wybuchem Wielkiej Wojny w roku szkolnym 1911/1912 czytelnie działały w 31 szkołach średnich (na 56 istniejących), czyli w ponad 55%, jako „wypróbowany i ogólnie stosowany czynnik wychowawczy uczniów, w których młodzież łączy się dla wspólnej godziwej rozrywki i wzajemnej pomocy naukowej”¹⁸. W gimnazjum w Sanoku celem „ułatwienia młodzieży pogłębienia i uzupełnienia wiadomości nabytych w szkole, jak również pielęgnowania tych umiejętności, które w ramach nauki obowiązkowej nie mają miejsca” zorganizowana została czytelnia wieczorowa¹⁹. Najbardziej ożywioną działalność prowadziła w roku szkolnym 1909/1910 i 1910/1911.

13 B. Wałek, dz. cyt., s. 67.

14 Tamże, s. 67.

15 K. Missona, *Kilka uwag o „części urzędowej” sprawozdań galicyjskich szkół średnich za rok 1905/6*, „Muzeum” 1906, t. 2, z. 5, s. 423; B. Wałek, dz. cyt., s. 67.

16 F. Bostel, *Czytelnie i kółka naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich odbytej we Lwowie w dniach 23 i 24 marca 1908*, Lwów 1909, s. 24; B. Wałek, dz. cyt., s. 67.

17 *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909*, Lwów 1910, s. 105.

18 *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1911/1912*, Lwów 1913, s. 71.

19 *Sprawozdanie jubileuszowe z działalności państwowego gimnazjum w Sanoku w latach 1888–1938*, Lwów 1938, s. 26.

Główną formą jej działań były opracowywane i wygłaszane przez uczniów referaty – w sumie wygłoszono 24²⁰. Tematyka poszczególnych wystąpień koncentrowała się wokół problematyki historycznej lub literackiej, przykładowo 27 listopada 1909 roku uczeń klasy VIII Witold Słuszkiewicz wygłosił referat *O powstaniu listopadowym*, a 11 grudnia uczeń klasy VIII Michał Świeżowicz – *O Lalce Prusa*²¹. Przy czytelnicy funkcjonowały także koła naukowe: przyrodnicze i matematyczne.

W bocheńskim gimnazjum w roku szkolnym 1905/1906 czytelnicy dla uczniów klas VI–VIII otwarto 4 listopada. Celem jej działalności była możliwość „dania uczniom wyższych klas sposobności do dalszego kształcenia się, oraz do godziwego a pożytecznego sposobu spędzania wolnych chwil”²². Z czytelnicy można było korzystać cztery razy w tygodniu po dwie godziny. Uczniowie czytali książki znajdujące się w bibliotece oraz czasopisma prenumerowane przez szkołę, ponadto grali w szachy i warcaby, brali udział w organizowanych wieczorkach, odczytach oraz słuchali muzyki. W celu poszerzenia wiedzy uczniów przy czytelnicy działały osobne seminaria pod kierunkiem nauczycieli, zbierające się raz w tygodniu: teologiczne, historyczne, przyrodnicze, literackie i fizyczne²³.

Na początku 1907 roku czytelnicy dla uczniów klas wyższych została zorganizowana w gimnazjum w Przemyślu, jej kuratorem został dyrektor szkoły. Środkami, które miały pomóc uczniom w pogłębianiu i uzupełnianiu wiedzy, były książki i czasopisma oraz odczyty i pogadanki naukowe z wykluczeniem tematyki politycznej i religijnej. Czytelnicy miała do dyspozycji dwa pomieszczenia. Źródłem dochodu były dobrowolne składki uczniów, które przeznaczano na zakup książek (76 egzemplarzy) i czasopism. Do dyspozycji były także książki z biblioteki uczniów i nauczycieli (189, łącznie: 265), 7 pism własnych („Biblioteka Uniwersalna”, „Biesiada Literacka”, „Książka”, „Krytyka”, „Poradnik Językowy”, „Tygodnik Ilustrowany” i „Wistnyk”) i 8 wydzielonych z biblioteki („Biblioteka Warszawska”, „Misje Katolickie”, „Kwartalnik Historyczny”, „Przegląd Polski”, „Przewodnik Naukowo-Literacki”, „Kosmos”, „Wszechświat”, „Nasz Kraj”)²⁴. W ciągu roku z czytelnicy korzystało 179 uczniów, na jednego ucznia przypadło średnio 6 przeczytanych książek i 11 czasopism²⁵. Przy czytelnicy funkcjonowały koła naukowe: literackie, filologiczne, germanistyczne, przyrodnicze, filozoficzne, muzyczne, geograficzne i historyczne. Członkowie czytelnicy byli również organizatorami uroczystości rocznicowych poświęconych powstaniu listopadowemu, styczniowemu i Konstytucji 3 maja oraz dla uczczenia Stanisława Żółkiewskiego, Tadeusza Kościuszki i Adama Mickiewicza. W ramach działania czytelnicy zorganizowano także pomoc koleżeńską wspierającą ubogich uczniów.

20 *XXIX sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1909/10*, Sanok 1910, s. 61–62.

21 Tamże, s. 61.

22 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1906*, Kraków 1906, s. 67.

23 Tamże, s. 67–69.

24 *Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum z wykładowym językiem polskim...*, s. 25.

25 Tamże.

W gimnazjum w Dębicy uroczyste otwarcie czytelnicy odbyło się 23 listopada 1907 roku²⁶ – było ono możliwe dopiero w momencie, gdy szkoła uzupełniła się o klasę VIII oraz gdy oddano do użytku nowy budynek szkolny. Zbiory czytelnicy składały się z dzieł literackich i zaprenumerowanych czasopism. W pierwszym roku działalności czytelnicy, 1907/1908, na jej potrzeby wydzielono z biblioteki nauczycielskiej 35 dzieł ogólnokształcących²⁷. Młodzież działająca w czytelnicy brała czynny udział w życiu kulturalnym miasta, organizując uroczystości z okazji świąt narodowych, rocznic czy okolicznościowych obchodów, w trakcie których przygotowywała programy dla społeczności miasta. Praca samokształceniowa uczniów poza szkolnym programem odbywała się w ramach kół naukowych: filozoficzno-teologicznego, historii polskiej, historii sztuki, literatury, matematyczno-fizycznego, przyrodniczego i śpiewackiego.

Czytelnia uczniowska działała również w gimnazjum w Wadowicach. W roku szkolnym 1909/1910 korzystało z niej 127 uczniów²⁸, którzy mogli czytać zgromadzone w czytelnicy pisma. Otrzymywała je ona od poszczególnych redakcji za darmo w ramach prenumeraty lub kupowała po zaniżonej cenie. Ponadto na stanie czytelnicy było 188 książek²⁹. Środki finansowe na działalność czytelnicy pochodziły ze składek uczniów (74 K 86 halerzy), z dochodu z wieczorku zorganizowanego ku czci Juliusza Słowackiego (75 K 23 halerze) oraz z dotacji otrzymanej od Rady Powiatowej (50 K)³⁰.

W czytelnicy uczniowie wygłaszali również referaty oraz organizowali uroczyste poranki i wieczorki poświęcone m.in. Konstytucji 3 maja, Juliuszowi Słowackiemu, powstaniu listopadowemu, bitwie pod Grunwaldem. Odbywały się one w sali miejscowego „Sokoła”. Przy czytelnicy działały koła naukowe: przyrodnicze, matematyczne, historyczno-społeczne; uczniowie mogli również grać w szachy, warcaby i domino.

W VIII gimnazjum we Lwowie w roku 1911 z czytelnicy korzystało „całe wyższe gimnazjum z małymi wyjątkami”³¹. Spośród pism uczniowie najchętniej czytali „Tygodnik Ilustrowany” i „Ziemię”. W ciągu roku w ramach działalności czytelnicy uczniowie organizowali uroczyste obchody rocznic: bitwy pod Grunwaldem, powstania listopadowego i styczniowego, Konstytucji 3 maja oraz ku czci Marii Konopnickiej³². Na program tych obchodów składały się odczyty uczniów i występy wokalne-muzyczne. W czytelnicy uczniowie mogli również prowadzić rozgrywki szachowe.

W roku szkolnym 1911/1912 została założona czytelnia uczniowska w wyższej szkole realnej w Tarnowie, jej kuratorem został prof. Maurycy Paciorkiewicz. Dysponowała ona kilkoma tytułami czasopism, spośród których największą popularnością cieszyły się pisma techniczne, takie jak „Lotnik” i „Automobilista”. Oprócz czytania pism

26 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1907/08*, Tarnów 1908, s. 46.

27 Tamże.

28 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1910*, Wadowice 1910, s. 26.

29 Tamże, 27.

30 Tamże, s. 28.

31 *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1911*, Lwów 1911, s. 66.

32 Tamże.

uczniowie mieli możliwość wygłaszania referatów i grania w szachy. Zaprezentowali również siedem referatów: *Sprawa włościańska w Polsce do Konstytucji 3-go Maja*, *Grunwald i jego znaczenie*, *O powstaniu styczniowym*, *Sprawa oderwania Chełmszczyzny*, *Znaczenie Legionów Polskich*, *Rozwój lotnictwa w Polsce i Uwłaszczenie włościan w Polsce porobiorowej*³³. Wystąpienia uczniów cieszyły się dużym zainteresowaniem i po każdym z nich trwała ożywiona dyskusja. Czytelnia była dostępna dla uczniów trzy w razy w tygodniu.

W I gimnazjum w Tarnowie czytelnia uczniowska została otwarta 8 października 1907 roku³⁴. Organizowała obchody rocznic powstania listopadowego i styczniowego, w jej ramach funkcjonowało również koło dramatyczne. Prenumerowała dwa czasopisma: „Nasz Kraj” i „Znicz”.

W gimnazjum samborskim w roku szkolnym 1909/1910 uczniowie, chcąc uczcić rok grunwaldzki, wygłosili cykl referatów poświęconych stosunkom polsko-niemieckim, dotyczących m.in. Ottona von Bismarcka oraz polityki antypolskiej prowadzonej przez Prusy³⁵. W ramach działalności czytelni uczniowie mogli korzystać z pism: „Tygodnik Ilustrowany”, „Przewodnik Oświatowy”, „Sokół”, „Biblioteka Warszawska”, „Książka”, „Lamus”, „Nasz Kraj”, „Przegląd Narodowy”, „Sfinks”, „Teką” i innych. Część z nich cieszyła się znacznym zainteresowaniem ze strony uczniów – w roku szkolnym 1909/1910 „Tygodnik Ilustrowany” wypożyczony był 600 razy, „Biesiada Literacka” – 185, „Nasz Kraj” – 145; inne czasopisma znacznie mniej: „Ateneum” – 18, „Krytyka” – 62, „Przegląd Narodowy” – 46, „Lamus” – 42, „Sfinks” – 60, „Teką” – 30, „Muzeum” – 10, „Sokół” – 7, „Pobudka” – 6, „Książka” – 13, „Wędrowiec” – 11, „Świt” – 6³⁶.

W ramach czytelni działały również trzy koła: historyczno-literackie, przyrodnicze i artystyczne, które dzieliło się na sekcje: dramatyczną, mandolinistów, śpiewaczą i rysowniczą. Najaktywniejsze było koło historyczno-literackie, które liczyło 252 członków i składało się z sekcji: historycznej, polonistycznej, rutenistów i poświęconej Juliuszowi Słowackiemu. W ramach koła przyrodniczego funkcjonowały sekcje zootomiczna i geometrii wykreślnej.

Członkowie czytelni wspomagali także bibliotekę uczniów w powiększaniu zbiorów książkowych. Dzięki darom od osób z zewnątrz oraz uczniów w roku 1910 jej zbiory powiększyły się o ponad 100 książek. Propagowali oni również ideę czytelnictwa wśród uczniów szkoły.

W miarę upływu czasu czytelnie zaczęły się cieszyć sporym zainteresowaniem ze strony uczniów. Posiadały własne zbiory biblioteczne złożone z książek wypożyczonych z bibliotek nauczycielskich i uczniowskich oraz zakupionych z własnych funduszy. Księgozbiory poszczególnych gimnazjów zwiększał się, uzupełniane przez zakupy lub dary o nowe, coraz ciekawsze pozycje. Powiększanie zbiorów książek

33 IX sprawozdanie c. k. dyrekcji wyższej szkoły realnej w Tarnowie za rok szk. 1911/12, Tarnów 1912, s. 72–73.

34 Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1907/8, Tarnów 1908, s. 96.

35 Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum Arcyksiężniczki Elżbiety w Samborze za rok szkolny 1910, Sambor 1910, s. 71.

36 Tamże, s. 73.

i czasopism było zasadniczym celem działalności czytelnicy – tabela 1 przedstawia kilka przykładów systematycznego wzrostu zasobów bibliotecznych.

Tabela 1. Wzrost liczby zbiorów w czytelnicy

Lp.	Gimnazjum	Rok szkolny	Liczba książek
1.	Mielec ^[1]	1910/1911	74
		1912	204
		1913/1914	416
2.	Dębica ^[2]	1907/1908	35
		1908/1909	36
		1909/1910	40
3.	Wadowice ^[3]	1908	75
		1909	125
		1910	188
		1912/1913	245
		1913/1914	249
4.	Lwów V gimnazjum ^[4]	1907	260
		1908	223
		1909	300
5.	Rzeszów II gimnazjum ^[5]	1909	488

[1] *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912*, Tarnów 1912, s. 40; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1913/14*, Tarnów 1914, s. 17.

[2] *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1907/08*, Tarnów 1908, s. 46; *II Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1908/09*, Tarnów 1909, s. 27; *III Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1909/10*, Tarnów 1910, s. 17.

[3] *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1908*, Wadowice 1908, s. 59; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1909*, Wadowice 1909, s. 24; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1910*, Wadowice 1910, s. 27; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1912/13*, Wadowice 1913, s. 34; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1913/14*, Wadowice 1914, s. 29.

[4] *Sprawozdanie dyrekcji c. k. V gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1907*, Lwów 1907, s. 74, 88; *Sprawozdanie dyrekcji c. k. V gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1909*, Lwów 1909, s. 148.

[5] *V Sprawozdanie dyrekcji c. k. II gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1909*, s. 57.

W gimnazjum w Mielcu czytelnia uczniowska działa bardzo prężnie od momentu powstania. Zgodnie z obowiązującymi przepisami było otwarta od 1 października przez cały rok we wtorki i soboty. Frekwencja była wysoka, aczkolwiek zmienna – więcej uczniów korzystało z czytelnicy w miesiącach zimowych, mniej w letnich W roku 1912 było to odpowiednio średnio 40 i 15³⁷; w roku 1913 przeciętna frekwencja dzienna wynosiła 20 uczniów, przy czym zapisanych było 110³⁸.

³⁷ *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912*, Tarnów 1912, s. 39.

³⁸ *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1913/14*, Tarnów 1914, s. 87.

Czytelnia była miejscem, w którym uczniowie mogli nie tylko korzystać z książek i czasopism, lecz także brać udział w różnego rodzaju wydarzeniach, organizowano tam bowiem szereg imprez i uroczystości dla lokalnego środowiska. Dzięki staraniom czytelnia 2 grudnia 1912 roku w sali Sokoła odbył się uroczysty wieczór listopadowy. W programie znalazły się słowo wstępne prof. Stefana Chciuka, wystawienie *Kordiana* w sześciu aktach oraz wstęp orkiestry gimnazjum³⁹. W 1913 roku zorganizowano uroczyste poranek i wieczorek z okazji 100. rocznicy śmierci Józefa Poniatowskiego, a w porze zimowej przygotowano ślizgawkę na zamrożonej Wisłoce – korzystali z niej „licznie uczniowie gimnazjalni i publiczność”⁴⁰.

W wyższym gimnazjum w Rzeszowie czytelnia zaczęła funkcjonować jesienią 1906 roku⁴¹. Początkowa jej działalność ograniczała się do czytania w niedzielę uczniom *Pana Tadeusza* przez jednego z profesorów gimnazjum, który przedstawiał także interpretację utworu. Obserwując uczniów w trakcie tych spotkań, profesorowie zauważyli ich zainteresowanie czytaniem i stwierdzili, że „nie polityczne sprawy, ale nauka, literatura, sztuka przyciąga młodzież”⁴², postanowili więc w tym kierunku rozwijać działalność czytelnia. Jej kuratorem został prof. Jan Sędzimir. Oprócz czytania dzieł literackich członkowie czytelnia rozpoczęli także organizowanie obchodów rocznic narodowych.

W gimnazjum w Brzozowie czytelnia została otwarta 7 października 1916 roku, mogli z niej korzystać uczniowie klas V–VIII. Jej celem było danie „młodzieży sposobności do godziwej rozrywki, wzajemnej wymiany myśli, towarzyskiego pożycia i pogłębienia czy rozszerzenia swego wykształcenia”⁴³. Zasady działania czytelnia i korzystania z niej były określone w regulaminie; dostępna była w soboty w wymiarze od 3 do 6 godzin. Liczba członków wynosiła 40. W trakcie pobytu w czytelnia uczniowie mogli korzystać z zgromadzonych w niej książek i czasopism, wygłaszano też referaty, deklamowano poezję, prowadzono dyskusje, śpiewano i grano w gry towarzyskie⁴⁴.

W gimnazjum Stryju czytelnia zaczęła funkcjonować w roku 1908, korzystali z niej uczniowie klas IV–VIII trzy razy w tygodniu: w poniedziałki, środy i piątki. Na uwagę zasługuje bogaty wybór dostępnych dla uczniów czasopism: „Biblioteka Warszawska”, „Kosmos”, „Lechita”, „Miesięcznik”, „Misje Katolickie”, „Naokoło Świata”, „Nasz Kraj”, „Nowości Ilustrowane”, „Ojczyzna”, „Przegląd Filozoficzny”, „Przegląd Polski”, „Przyjaciel Dzieci”, „Przewodnik”, „Rolnik”, „Taternik”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Wieczory

39 *Sprawozdanie dyirekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912*, Tarnów 1912, s. 41.

40 *Sprawozdanie dyirekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1913/14*, Tarnów 1914, s. 88.

41 *Sprawozdanie dyirekcji c. k. I wyższego gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1908*, Rzeszów 1908, s. 16; B. Prościak, *Galicyjskie wzorce polonistycznych zajęć pozalekcyjnych*, „Dydaktyka Literatury” 2001, t. 21, s. 116.

42 Tamże, s. 16.

43 *Sprawozdanie dyirekcji c. k. gimnazjum w Brzozowie za rok szkolny 1916/17*, Miejsce Piastowe 1917, s. 36–37.

44 Tamże, s. 37.

Rodzinne”, „Znicz” i „Wistnyk”⁴⁵. Członkowie czytelnicy często organizowali wieczorki muzyczno-wokalne dla młodzieży. „Ściągały one tłumy młodzieży, która z widocznym zadowoleniem przyjmowała naukowe i artystyczne produkcje swoich kolegów”⁴⁶. Nowością w zakresie gier dla młodzieży były mało znane wówczas *Booz Puzzle*⁴⁷.

W III gimnazjum w Krakowie w roku szkolnym 1908 czytelnia liczyła 270 członków⁴⁸. Jej zbiory liczyły 366 publikacji książkowych oraz 16 tytułów czasopism. W ramach czytelnicy funkcjonowało 7 kół: literackie, historyczne, samokształceniowe, przyrodnicze, dramatyczne, fotograficzne i szermiercze.

Resumując, należy stwierdzić, że istotną rolę w procesie dydaktycznym i wychowawczym uczniów w szkołach średnich Galicji odgrywały powstałe na początku XX wieku czytelnice uczniowskie. Ich organizowanie było wspierane przez Radę Szkolną Krajową, która widziała w nich ważny środek w procesie wychowania i samokształcenia uczniów. Powstawały w pierwszej kolejności w małych miastach, np. Jaśle czy Sanoku⁴⁹, gdyż w odróżnieniu od dużych ośrodków miejskich były one jedynym miejscem, w którym uczniowie mogli zetknąć się z namiastką życia kulturalnego. Ich liczba dość szybko wzrastała i w momencie wybuchu Wielkiej Wojny funkcjonowały w ponad połowie szkół średnich. Czytelnice skupiały głównie uczniów klas starszych i działały w okresie zimowym oraz wiosenno-letnim. Generalnie cieszyły się znacznym zainteresowaniem uczniów, jednak w części szkół frekwencja nie była zbyt wysoka. Podstawowym ich zadaniem było gromadzenie zbiorów książek i czasopism, w czytelnicach funkcjonowały też koła o charakterze naukowym i artystycznym⁵⁰ – były więc one miejscem, w którym uczniowie mieli szansę poszerzać swoją wiedzę naukową, rozwijać umiejętności, zdobywać nowe informacje oraz pogłębiać swoje zainteresowania kulturalne.

Bibliografia

- II Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1908/09*, Tarnów 1909.
- III Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1909/10*, Tarnów 1910.
- V sprawozdanie dyrektora c. k. II gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1909*, Rzeszów 1909.
- IX sprawozdanie c. k. dyrektora wyższej szkoły realnej w Tarnowie za rok szkolny 1911/12*, Tarnów 1912.
- XXIX sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1909/10*, Sanok 1910.

45 *Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1908*, Stryj 1908, s. 53.

46 Tamże, s. 54.

47 Tamże, s. 53; *Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909*, Lwów 1910, s. 105.

48 *Sprawozdanie dwudzieste czwarte dyrektora c. k. gimnazjum III w Krakowie za rok szkolny 1907*, Kraków 1907, s. 82

49 B. Wałek, dz. cyt., 71.

50 Tamże, s. 65–90 problem ten został wnikliwie przedstawiony.

- Bostel F., *Czytelnie i kółka naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich odbytej we Lwowie w dniach 23 i 24 marca 1908*, Lwów 1909, s. 22–34.
- Falkowska H., *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966.
- Missona K., *Kilka uwag o „części urzędowej” sprawozdań galicyjskich szkół średnich za rok 1905/6*, „Muzeum” 1906, t. 2, z. 5, s. 423.
- Prościak B., *Galicyjskie wzorce polonistycznych zajęć pozalekcyjnych*, „Dydaktyka Literatury” 2001, t. 21, s. 111–129.
- Słotwiński J., *Czytelnie i kółka naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich odbytej we Lwowie w dniach 23 i 24 marca 1908*, Lwów 1909, s. 34–42.
- Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1906/1907*, Lwów 1907.
- Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909*, Lwów 1910.
- Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1911/1912*, Lwów 1913.
- Sprawozdanie dwudzieste czwarte dyrekcji c. k. gimnazjum III w Krakowie za rok szkolny 1907*, Kraków 1907.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. I wyższego gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1908*, Rzeszów 1908.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum Arcyksiężniczki Elżbiety w Samborze za rok szkolny 1910*, Sambor 1910.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum II w Tarnowie za rok szkolny 1907/8*, Tarnów 1908.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1906*, Kraków 1906.
- Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzozowie za rok szkolny 1916/17*, Miejsce Piastowe 1917.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Dębicy za rok szkolny 1907/08*, Tarnów 1908.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912*, Tarnów 1912.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1913/14*, Tarnów 1914.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1908*, Stryj 1908.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1908*, Wadowice 1908.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1909*, Wadowice 1909.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1910*, Wadowice 1910.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1912/13*, Wadowice 1913.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1913/14*, Wadowice 1914.
- Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za rok szkolny 1907*, Przemyśl 1907.

Sprawozdanie dyrekcji c. k. V gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1907, Lwów 1907.

Sprawozdanie dyrekcji c. k. V gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1909, Lwów 1909.

Sprawozdanie dyrekcji c. k. VIII gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1911, Lwów 1911.

Sprawozdanie jubileuszowe z działalności państwowego gimnazjum w Sanoku w latach 1888–1938, Lwów 1938.

Wałek B., *Czytelnie uczniowskie i kółka naukowe w procesie kształcenia i wychowania uczniów w galicyjskich szkołach średnich (w świetle sprawozdań szkolnych z lat 1904–1917)*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2016, nr 4 (23), s. 65–90.

Activities of a Reading Room for Students in Secondary Schools of Autonomous Galicia

Abstract

The authors of this article studied the important role in the didactic process and educating students in secondary schools in early 20th century Galicia. The schools housed student reading rooms, and their organization was supported by the National School Council, which knew in them an important means in the process of upbringing and self-education of students.

They were created in the first place in small towns, e.g. Jasło or Sanok, because unlike large urban centres, they were one place where students could encounter a substitute of cultural life. Their number grew fairly quickly and at the outbreak of the Great War, and they constituted more than half of Galicia's secondary schools.

The schools attracted mainly older students and operated in the winter, spring, and summer periods. They enjoyed considerable interest from these students, though in some schools the attendance was not high. Their main task was to amass collections of books and magazines, but there were also scientific and artistic circles in the reading rooms. Therefore, they were a place where students had the opportunity to deepen their scientific knowledge, broaden their knowledge and skills, gain access to new information, and develop their cultural interests.

Keywords: National School Council, Galicia, secondary schools, reading rooms.